

Лингвокултурологично тълкуване на понятието „световен английски език“

Румяна Петрова

***A Linguocultural Interpretation of the Term 'Global English':** This paper discusses the term 'World / Global / International English' versus other analogous terms used to denote some of the current and long-established varieties of Standard English such as British English, American English, Canadian English, Australian English, etc. It shows that in terms of Linguistic Culturology 'World / Global English' exhibits features that qualify it more as an interlanguage or a pidgin than a language / language variety proper.*

Key Words: Global English; World English; Globish; International English; Standard English; Varieties of English; Linguistic Culturology.

ВЪВЕДЕНИЕ

През десетилетията след Втората световна война английският език постепенно измести другите международни езици – френски, немски, испански, руски – и бързо се наложи като най-използваният език на планетата. Тази тенденция продължава и днес, в началото на третото хилядолетие. Междувременно британският вариант на английския език, който бе водещ пред третата четвърт на миналия век, постепенно бе изместен от американския английски, а от повече от двата милиарда души, които говорят английски език днес, за само около 450 милиона той е роден; за останалите над милиард и половина той е чужд или втори език. Това безпрецедентно по своя характер и мащаби явление е съпроводено с появата на най-разнообразни нови варианти на английския език, един от които е т.нар. „световен английски език“ (Global/ International/ World English) с подвариант „евро-английски“ (Euro-English [1]).

Факторите, довели до съвременното господство на английския език в неговите исторически обособили се регионални варианти (британски, ирландски, шотландски, американски, канадски, австралийски, новозеландски, южноафрикански, индийски и др.) са изследвани многократно и от най-различни страни (вж. напр. [2], [3], [4], [5] и [6]). Най-важни от тях са световното влияние на Британската империя в периода от края на XVIII до средата на XX в. (вж.[7]) и на нейния съвременен наследник, англоезичната Общност на народите, която днес се простира върху всички континенти на земното кълбо и обхваща острови във важни стратегически места по цялата му водна повърхност [8], научно-техническият прогрес на англоезичните народи, доскоро успешно съчетан с либералния икономически модел, световното политическо и военно превъзходство на САЩ в периода от Втората световна война насам, разпространението на търговията, туризма и масмедията на английски език, популяризирането на американски и английски документални и художествени филми, използването на интернет ресурси на английски език по всички краища на планетата. Износът на Британия, САЩ и други развити англоезични държави на английски език и образование чрез масови продажби на учебни системи, езикови курсове и тестове и чрез издръжката на образователни агенции, информационни центрове и др.под. в почти всички страни в света също има дял за утвърждаването му като световен език.

Задачата на настоящата работа е на фона на тази уникална съвременна картина да очертае от гледна точка на лингвокултурологията статуса на „световния английски език“ спрямо известните му естествени регионални варианти. За целта ще се позовем на някои основополагащи положения в лингвокултурологията и на изводи от някои свързани с тях изследвания, които доказват невъзможността даден език да съществува като естествен език във от определена култура.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Лингвокултурологията изследва обусловеността на даден естествен език от културата на хората, които го говорят. Тя прораста от идеите на европейското Просвещение и в края на ХХ в. се развива в наука със свои собствени цели, задачи, изследователски обект и терминологичен инструментариум. Още в края на XVIII в. един от късните европейски просветници и теоретик на следващата голяма европейска културна епоха, Романтизма, лютеранският пастор Йохан Готфрид Хердер (1744–1803), изпълва понятието *Volk* с ново и – от съвременна гледна точка – лингвокултурно съдържание. Според Хердер „*Volk* предполага едновременно религия, нация, култура, социална и политическа цялост, артикулирана на основата на общия език (подч. мое). Защото езикът не само дефинира човешкото същество, той е също така първостепенен инструмент в неговото политическо приобщаване” (цит. в [9]). Хердер е дълбоко убеден, че „заложбите и пределите на всяка нация се обуславят от културата с нейния необходим арсенал, езика, но също така и от ограниченията на климата и географската среда...”. [10] Около половин век след него хебраистът Жозеф-Ернест Ренан твърди в приблизително същия дух следното: „съществува неизбежна корелация между категориите на даден език и тези на духа, който ги формулира. Една необходима връзка, свързваща езика, системата от принуди, които стоят в основата на религиозната традиция, и своеобразното битие, което се създава от учленяването на явленията от видимата и невидимата вселена [...]. Усещанията, които придават ритъм на всекидневния живот, митологическите, юридическите, етическите, политическите, военните или художествените структури също се съчетават с тях.” [11] Същата тема се подхваща в по-ново време от социалния психолог Серж Московиси, но от малко по-различен ъгъл. „...Езикът – пише той в монографията си „Ерата на тълпите“ (1981 г.), – като че е превъзходно средство за предаване на мнестичните следи (съхраняваното в паметта знание – б.м.) от поколение на поколение. Пренасяните от него символи са разпознавани и разбираани, и то още от нашето най-ранно детство. Нещо повече, далеч назад в миналото, при първоизточника на езика, ние разполагаме с онези митове и религии, които са в неговата основа и които са събирали и запазвали в течение на хилядолетия древни идеи и понятия.” [12]

Становището на Ренан за езика съдържа съвсем явно кълновете на теорията за езиковата относителност, която ще се появи към средата на ХХ в. в САЩ. Що се отнася до Хердер, той още в епохата на Късното просвещение отрежда на езика свързваща, основополагаща и детерминираща роля в сложния интеграл от култура, нация и народ. Същата идея за културната обусловеност на езика се споделя и от Московиси. И така, на появилата се в края на ХХ в. лингвокултурология ѝ остава само наново да извика на живот и преформулира тази стара и добре позната истина. Езикът става призван да артикулира и съхранява в пълнота културата на поколения хора, които са го говорили и говорят и пишат на него. Така, по силата на една неизбежна необходимост той трябва да отразява целия им начин на живот, като се започне от природната среда на дадена човешка общност, а това ще рече земята, климата, сезоните, растенията и животните, и се продължи с историята, традициите, ежедневието, обичаите и ценностите и се стигне до развитието, постиженията и дори провалите на един народ. Това многопластово знание в развитие е фиксирано „най-явно“ в словното богатство (речника) и в прецедентните текстове – съвкупността от фолклорни, индивидуални, научни, преводни, административни, правни и др. паметници на словесността. Що се отнася например до английската култура в нейния британски вариант, тя намира своето „пряко“ отражение в лексикона и фразеологизмите, в пословиците и легендите, например за Дик Уитингтън и Робин Худ, в митовите, сказанията, народните приказки, във Великата харта на свободите и Библията на Крал Джеймс и в цялата английска литература с представители като Беда Достопочтени, Джефри Чосър, Уилям Шекспир, Джон

Милтън, Алегзандър Поуп, Хенри Фийлдинг, Уилям Такъри, Джейн Остин, Джордж Байрън, Уилям Самърсет Моъм, Джордж Оруел и мн.др. Но английският начин на мислене като неотменна част от културата, макар и не така явно, личи също и в специфичните морфологични категории, в синтаксиса на английското изречение, в звуковия състав на английските думи, в своеобразната английска интонация. Американският английски език, който е прораснал от британския, съдържа почти същото словно богатство и прецедентни текстове, но има и свои (напр. близо 6% от пълния му паремийен фонд е местен, американски), свои паметници (напр. Декларацията на независимостта) и своя национална литература с автори като Джеймс Фенимор Купър, Хенри Дейвид Торо, Ралф Уолдо Емерсън, Едгар Алън По и мн. др. Същото се отнася и за другите варианти на английския език.

Австралийската изследователка от полски произход Ана Вежбицка разкрива черти от типичния характер на един или друг народ, „скрит“ в неговия език, като прилага теорията си за семантичните примитиви (63-те нередущурируеми думи, еднакви за всички езици) върху корпуси от думи и словосъчетания. Така тя доказва ключовата роля на някои думи в определени езици (за значението на *душа, тоска, судьба* в руски език вж. напр. [13]). В две свои по-нови книги, *English: Meaning and Culture* (2006) [14] и *Experience, Evidence, and Sense: The Hidden Cultural Legacy of English* (2010) [15], които са посветени специално на английския език и култура, Вежбицка изследва конвенционални и интернет източници, предлагащи огромни масиви от лексикални бази данни и прецедентни текстове, за да извади наяве богатството от културни пластове и значения, съдържащо се в няколко ключови думи в английския език, които на практика остават непреводими на френски, полски, или руски. В контекста на лингвокултурологията тези две монографии, както и цялото научно творчество на професор Вежбицка, доказват по неоспорим начин безусловната детерминираност на езика от неговата конкретна култура.

В светлината на тези разсъждения въпросът за статута на „световния английски език“ получава едно ново осветление. Те отвеждат до ключовия въпрос: Естествен език ли е той? В една своя статия от 1994 г. например британският езиковед Дейвид Кристъл пише, че „световният английски“ (‘World Standard English’, както той го нарича), действително „обединява по един мощен начин огромното разнообразие, което съществува в английския език днес“, но веднага бърза да подчертае, че „все още не се е появил *строго установен вариант, който да е регионално неутрален и да се ползва с престиж и авторитет, както останалите варианти*“ (подч. мое). [15] Изразът „регионално неутрален“ заслужава специално внимание, тъй като, за да бъде език, респ. вариант на език, в истинския смисъл на понятието, „световният английски“ следва да отговаря на няколко условия едновременно. Първото е да е роден език, т.е. да го говорят няколко поколения хора, обитавали и обитавачи обща територия с определени географски характеристики. Тази общност трябва да е обединена от обща история, която всички познават и тачат, от определена устна или писмена, кодифицирана, правна система, от приети от всички обичаи, традиции и празничен календар, от определен „пантеон“ от герои и бележити личности. Второ, да разполага със своя собствена система от фолклорни паметници, а също – в случая с писмените култури – с писмени, литературни текстове, за чието съхраняване – официално или не – да се грижи специална група / прослойка / класа. Ако е писмен език, той трябва да има разработена правописна и правоговорна норма, граматика, учебници и хрестоматии за родноезиково и чуждоезиково обучение. За него трябва да е съставен речник, подобен на речниците на другите варианти на английския език (например многотомния Оксфордски речник). На този език също следва да са направени преводи, обслужващи определени специализирани професионални групи. Но – най-важното – той трябва да е *роден език* за даден *народ*.

Съвсем очевидно е, че „световният английски“ не отговаря на нито едно от тези

условия. Това е така, тъй като той е втори език за над милиард и половина от жителите на планетата. А е добре известно, че на практика вторият език може да бъде по-добро или по-лошо подобие на чуждия, или пък да представлява смесица от естествени варианти. Говорещите чужд език всъщност говорят негови *междинни варианти (interlanguages)*, по Лари Селинкър [16]), които по силата на родноезиковата интерференция имат общи белези с родния език и в най-добрия случай се доближават повече до чуждия; терминът за описание на такива хора е *near native speakers of English*. [17] Българите, изучаващи английски език, например, говорят *български английски междинен език (Bulgarian English Interlanguage)*, по Андрей Данчев [18]). Ето защо, когато се използва терминът „световен английски език“, е важно да се прави разграничение между вариантите на английския език, които се използват като *lingua franca*, и използването на междинни английски езици за международно общуване. Комуникативната пригодност на междинните езици се дължи единствено на общата им основа – британския английски. По същия начин, съотносимостта на регионалните варианти на английския се обяснява не с наличието на „световен английски“ в тях, а с това, че в основата им лежи британският английски език. Що се отнася да изкуствения език глоубиш (*Globish* от *Global English*), неговият автор, Жан Пол Нериер, подчертава, че този специално създаден от него мини език с речников фонд от 1 500 думи е само средство, или инструмент (*tool*), за общуване (цит. в [19]; вж. също [20].) В този смисъл *глоубиш* представлява вариант на „световния английски“ и същевременно вид пиджин, тъй като се характеризира с опростена граматика и елементарен речник. [21]

Това, че всеки естествен език задължително съхранява и предава една специфична култура [22], е от ключово значение за разкриване същността на „световния английски“. Ще повторим, че културата в антропологическия смисъл на понятието винаги приема конкретната форма на определен начин на живот, гравитиращ около система от ценности, приета от всички хора в групата / колектива / обществото. Нека припомним още, че **като вид адаптация към дадена околна среда всяка култура по необходимост е географски и исторически обусловена и се гради бавно и постепенно, в продължение на много поколения уседнал живот (с изключение на степните култури и диаспорите). Но всяка култура също включва и специфичната съвкупност от идеалите, аспирациите и значимите постижения на даден народ. „Световният английски“ като междинен език, или като пиджин, на практика не съхранява такава специфична култура.** Никой от известните учени на планетата, не е писал произведенията си на световен английски, а или на латински, или на британския английски (или на друг регионален вариант) от съответната епоха; ако в научните текстове е трудно да се открие регионалният вариант, това се дължи не на „световния английски“, на който са написани, а на стандартизираната научен подстил. За отбелязване е също, че на „световен английски“ няма създадено нито едно значимо литературно произведение. На него няма нито устен, нито писмен фолклор. Липсва и свещена литература; Библията например е претърпяла десетки преводи на английски език, но на някой от съществуващите регионални варианти, не на „световен английски“.

И все пак, названието *световен английски език* е получило гражданственост и следователно изразява определено съвременно явление, станало предмет на описание, спорове и дебати. Фикция ли е световният английски, или може би уникално културно явление на XXI век? Отговорите зависят от постановката на въпроса. Задачата на нашата разработка е да опише този език от гледна точка на лингвокултурологията. И както бе показано по-горе, до този момент се очертават **три значения на това понятие: 1) естествен регионален вариант на английския език, ползван за международно общуване; 2) междинен език; 3) език пиджин, лишен от култура (следователно, псевдоезик или неезик).**

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

По-внимателният поглед към третото значение подсказва за някои проблеми. Те се отнасят за индивиди и общности, предпочели да заменят родната си, естествена лингвокултура или културните, естествени варианти на английския език (британски, американски, австралийски и пр.) с псевдоезик и псевдо(лингво)култура като „световен английски“ и „световна английска лингвокултура“. Такива лица и общности обикновено не ценят и не изучават художествена литература, научни произведения, фолклорни или свещени текстове и – като цяло – културни традиции. **И дотолкова, доколкото всяка естествена, автентична култура, респ. лингвокултура, е единственото устояло на времето средство за приспособяване на дадена човешка общност към нейната природна среда и за нейното жизнено, творческо единение и разцвет, липсата или замяната ѝ с псевдо(лингво)култура е възможно да доведе до размиване и упадък на ценностите и до аномия.**

ЛИТЕРАТУРА

- [1] International English – In: http://en.wikipedia.org/wiki/International_English (17. 10. 2011); вж. също: García, Carmen Isabel Luján. “Sandra Mollin 2006: Euro-English. Assessing Variety Status. Tübingen: Gunter Narr Verlag. xi + 214 pp. ISBN 13:978-3-8233-6250-0”. – In: ATLANTIS. Journal of the Spanish Association of Anglo-American Studies. 31.2 (December 2009) (197-202) ISSN 0210-6124; English as Lingua Franca”. – In: <http://latintrade.com/2011/05/English-as-lingua-franca> (25. 05. 2011); “Euro English”. – In: <http://www.icw-net.com/howto/funstuff/euroengl.htm> (1.03. 2011).
- [2] Baugh, Albert C., Thomas Cable. A History of the English Language. Fourth Edition. London: Routledge, 1993 (p. 8; 330).
- [3] McArthur, Tom (ed.). The Oxford Companion to the English Language. Oxford & New York: Oxford University Press, 1992 (pp. 352–353).
- [4] Quirk, Randolph, Sidney Greenbaum, Geoffrey Leech, Jan Svartvik. A Comprehensive Grammar of the English Language. 10-th impression. London & New York: Longman, 1992 (pp. 7–10).
- [5] “Interview with David Crystal”. – In: The Website for English Teaching in Japan – www.ELTNEWS.com (17. 04. 2011).
- [6] The Globalization of English Report: Globalization Accelerates Need for Business Communication Skills. – In: <http://www.globalenglish.com> (4. 03. 2011); вж. също: Global Communication in English: “Global Business”. – In: Why GlobalEnglish – http://www.globalenglish.com/m/why_globalenglish/ (19. 06. 2011).
- [7] Eco, Umberto. The Search for the Perfect Language. Transl. by James Fentress. (Eco, Umberto. Ricerca della lingua perfetta nella cultura europea. English). Oxford UK & Cambridge USA: Blackwell, 1995 (p. 331).
- [8] Petrova, Roumyana. Anglophone Area Studies: An Introduction, Part One and Part Two. Pp. 386 // Петрова, Румяна. Увод в англоезичното странознание и културознание. Първа и втора част. 386 с. Русе: Издателство „Лени Ан“, 2010 г. (с. 11–62).
- [9] Оландер, Морис. Езиците на рая. Арийци и семити – една провиденциална двойка. Прев. от фр. Татяна Батулева (Maurice Olender. Les langues du Paradis. Aryens et Sémites : un couple providential. Éditions du Seuil, septembre 1989). София: Издателство „Лик“, 2002 г. (с. 65).
- [10] Пак там (с. 76).
- [11] Пак там (с. 90).
- [12] Московичи, Серж. Ерата на тълпите. Прев. от фр. Евгения Грекова (Serge Moscovici. L'âge des foules. Paris: Fayard, 1981). София: Издателство Дамян Яков, 2007 (с. 368-369).

[13] Вежбицкая, Анна. Понимание культур через посредство ключевых слов. Пер. с англ. А. Д. Шмелева. Москва: Языки славянской культуры, 2001.

[14] Wierzbicka, Anna. English: Meaning and Culture. Oxford: Oxford University Press, 2006.

[15] Wierzbicka, Anna. Experience, Evidence, and Sense: The Hidden Cultural Legacy of English. New York: Oxford University Press, 2010.

[16] Crystal, David. "Which English – or English Which?" – In: M. Hayhoe & S. Parker (eds.), Who owns English? London: Open University Press, 1994, pp.108–114 (p. 113).

[17] Selinker, Larry. "Interlanguage". – In: International Review of Applied Linguistics, 10, pp. 209–241.

[18] Montrul, Silvina, and Roumyana Slabakova. Competence Similarities between Native and near-Native Speakers. An Investigation of the Preterite-Imperfect Contrast in Spanish. – In:

[http://ioshuamsargent.com/PANSIG/Native and near native competence Montrul .pdf](http://ioshuamsargent.com/PANSIG/Native%20and%20near%20native%20competence%20Montrul.pdf) (20.10.2011).

[19] Danchev, Andrei. Preface. – In: Danchev, Andrei (ed.). Error Analysis – Bulgarian learners of English. Sofia: Narodna Prosveta State Publishing House, 1988, pp. 3–8 (p. 4).

[20] Wierzbicka, Anna. Experience, Evidence, and Sense: The Hidden Cultural Legacy of English. New York: Oxford University Press, 2010 (p. 19). Създателят на глоубиш Жан Пол Нериер пише : " It's not a language, it's a tool. A language is a vehicle of culture. Globish doesn't want to be that at all. It's a means of communication."

[21] Globish. – In: http://www.globish.com/?page=about_globish

[22] McArthur, Tom (ed.). The Oxford Companion to the English Language. Oxford & New York: Oxford University Press, 1992 (pp. 778–779).

[22] Абаев, В. И. „О термине 'естественный язык'". – В: Вопросы языкознания. – М., 1976, № 4. С. 77–80; вж. също: Полиниченко, Дмитрий Юрьевич. Естественный язык как лингвокультурный семиотический концепт. Автореф. дис. канд. филол. наук. Волгоград, 2004 (22 с.).

За контакти:

Доц. д-р Румяна ПЕТРОВА Стоянова, катедра "Европеистика", Русенски университет "Ангел Кънчев", тел.: 082-888 811, e-mail roumyana.petrova@yahoo.com

Докладът е рецензиран.